

[Tekst] / S. Grynevych – K. : Vyd. centr “Prosvita”, 2005. – 88 s.

4. Eliade Mircha. Svjashhenne i myrs'ke. [Tekst]. – Mify, snovydnnja i misterii. – Mefistofel' i Androgin. – Eliade M. Okul'tyzm, vorozhbytstvo ta kul'turni upodobannja / M. Eliade ; per. O. K'oran, V. Sahn. – K. : Vydavnytvo Solomii Pavlychko “Osnovy”, 2001. – 592 s.

5. Kastaneda Karlos. [Sochinenija] [Tekst] / K. Kastaneda. – K. : Sofija, 1995. T. 5–6: T. 5: Vtoroe kol'co sily; T. 6: Dar Orla. – 1995. – 434 s.

6. Kastaneda Karlos. [Sochinenija] [Tekst] / K. Kastaneda. – K. : Sofija, 1995. T. 7–8: T. 7: Ogon' iznutri; T. 8: Sila bezmolvija. – 1995. – 479 s.

7. Kastaneda Karlos. [Sochinenija] [Tekst] / K. Kastaneda. – K. : Sofija, 1995. T. 9–10: T. 9: Iskusstvo snovidenija; T. 10: Aktivnaja strana beskonechnosti. – 1995. – 435 s.

Kaluga V. F., PhD, associate professor of department of history and political science, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine), kalugavl@ukr.net

Nature of sex and its features through esoteric experience; role of initiation in sex formation

A thorough investigation of nature of identity and self-identity can be crucial when it comes to any sphere of cognition, especially when dealing with the essence of cognition and knowledge or nature of an individual and its private and generic content. Hence, approaching the solution of a phenomenon of identity and self-identity reveals optimistic prospects in one's returning into peaceful existence and “eradication” or neutralization of challenge, routine and frustration. At the same time if we accept as a fact that human thinking and cognition are limited, than we should represent a phenomenon of identity and self-identity as a stable theoretical structure with a core formed by organized impressions about analytically extracted features of identity and self-identity of an individual. Among the basic features and elements of identity and self-identity we distinguish an attribute of sexual identity. Obviously, sexual identity is implemented into the basis of an individual's identity right after the generic one. At least both our routine and esoteric experiences hint at that as well as logic of individual's formation and development. Nevertheless we should distinguish one's awareness of sex and perception of one's being either man or woman. The greater the difference between one's sexual perception and understanding, the greater the number of possible social deviations is which lead to a different treatment of a social standard and nature of both sexes. Male and female social standards and stereotypes have been investigated in science and philosophy whereas their nature has been revealed through esoteric experience.

In order to combine both philosophical and esoteric experiences in the perspective of cognition we should apply a variant of understanding of a role and place of a phenomenon of initiation in formation and existence of man and woman. The procedure of initiation is crucial in fixing man's identity, whereas woman's identity is fixed by nature itself. The latter allows us to make a conclusion about the essential difference between sexes unlike obvious genetic, anatomical and physiological differences.

Keywords: sex, identity, self-identity, initiation.

Kaluga V. F., кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры истории и политологии, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина), kalugavl@ukr.net

Природа пола и его свойства в свете эзотерического опыта; роль инициации в становлении пола

Пол является одним из ключевых качеств идентичности и самоидентичности человека. Считается, что вопрос пола глубоко изучен, а различие в соответствии с первичными и вторичными свойствами является само собой понятным. Но если посмотреть на проблему не только с позиций философствования, а также и непосредственного опыта, то окажется, что быть мужчиной и женщиной и ощущать себе мужчиной или женщиной – это две разные вещи. Быть мужчиной или женщиной в социальном пространстве означает наличие соответствующих половых органов, а также следование определенным моделям поведения. Восприятие самого себе мужчиной или женщиной связано с глубинными переживаниями. Они же связаны с действительной природой пола. Определенным образом истинную природу стати раскрывают эзотерики – те, кто тяготеют к непосредственной практике, опираясь на экстрасенсорные способности и соответствующие технологии. Например, Кастанеда. Описывая человека как энергетическое существо, указывает на очевидную разницу между энергетическим “каркасом” мужчины и женщины. Между тем, становление мужчины и женщины, формирование соответствующей идентичности и самоидентичности связано с процедурой инициации. Женщина проходит инициацию естественным путем. Мужчина должен пройти определенную процедуру, чтобы добиться признания, а также самоутвердиться как мужчина.

В целом статья направлена на исследование действительной природы пола и особенностей факторов, которые сопровождают половое становление человека.

Ключевые слова: пол, идентичность, самоидентичность, инициация.

* * *

УДК 165.62

Богачов А. Л.

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії філософського факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), a.bogachov@gmail.com

ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ ВИЖИВАННЯ

Аналізується суперечність нинішньої ситуації людства з погляду практичної філософії І. Канта й Г. В. Ф. Гегеля. Суперечність у тому, що глобальне поширення матеріальної техніки вимагає глобальної ж відповідальності щодо її вжитку. Створення світового правового ладу буде розв'язанням цієї суперечності. Потрібна політична концепція, що пояснює зв'язок правової системи, моралі та життєсвіту різних народів. Ця концепція розглядається в статті з позицій космополітизму Канта та історизму Гегеля. Головна увага приділена Гегелевим поняттям субстанційної моральності (substantielle Sittlichkeit) та “кінця світової історії”. Автор доходить висновку, що з погляду класичної практичної філософії обсяг прав має корелювати з рівнем розвитку свободи. Кожна цивілізація відзначається певним рівнем свободи, що залежить від її життєсвіту.

Ключові слова: правова система, мораль, життєсвіт, цивілізація.

Сучасна філософія чимало говорить про політичну стратегію, що має відвернути техногенні катастрофи та збройні конфлікти, які дедалі більше загрожують людству. Попри таку загрозу нам усе ще бракує розуміння, якою мусить бути ця стратегія. До того ж, сьогодні доволі утопічним виглядає не лише витворення такої стратегії, а й запровадження її в цілому світі. Однак, не треба бути філософом, що збагнути очевидне: якщо розумний вихід із такої ситуації людство не знайде в цьому столітті, його шанси вижити стануть зовсім мізерні.

Суперечність ситуації в тому, що глобальне поширення матеріальної техніки вимагає глобальної ж відповідальності та соціальної складності є неможливим, бо спільноти, що утворюють сучасне людство, відзначаються асинхронністю соціального розвитку. Отож майбутнє існування людини як виду прямо залежить від того, як швидко трансформуються спільноти, яким нині властива соціальна примітивність і водночас насиченість модерною технікою. Поза сумнівом, люди, що взаємодіють зі складним світом, маючи домодерні уявлення, цілі та способи комунікації, рано чи пізно зрубають гілку, на якій сидять разом з нами. Можна сказати, протистояння буржуазного Заходу й комуністичного Сходу, залишене в минулому столітті, структурно поновлюється в наші дні, але не у відносно паритетній формі ідеологічних блоків індустріальних країн. Зараз воно небезпечніше, позаяк набирає найрізноманітніших форм, не таких виразних і менш контрольованих з основних центрів ухвалення рішень, котрі могли домовитись – як було в ХХ ст. – чи попередити фатальне використання техніки.

Окреслена суперечність у теоретичному плані виступає як питання можливості правового устрою цілого світу. Різноманітність способів і цілей людського життя, ясна річ, толеруються доти, доки вони не суперечать спільній цінності виживання. Йдеться про межу, що розділяє універсальну систему взаємин та особливі форми історичного життя, себто особливі життєсвіти націй, народів і етносів. Словом, усі особливості життя спільноти або індивіда легальні доти, доки не спричиняють протиправних дій. Теоретичне питання в тому, чи здатна утвердитись універсальна соціальна система та світовий правовий лад, якщо їхню ідею та потребу в них породила тільки одна з багатьох форм історичного

життя, а саме – форма життя західних націй, або “субстанційна моральність германських народів” за Гегелем. Це питання про сутність стосунку соціальної системи й різноманітного життєсвіту. Не йдеться лише про утвердження міжнародного права. Це фундаментальне питання зв'язку загального та окремого, раціонального та історичного в житті людських спільнот. Розв'язання цього питання задовільнить нагальну потребу в політичній концепції та практиці надійного співжиття за умов глобалізації ринку й техніки [1].

Відповідь на зазначене питання, яку наведу нижче, бачу загалом у тому, що гарантією продовження життя на Землі є світове панування автономного морального суб'єкта в тому сенсі, який окреслено в практичній філософії Канта й Гегеля. Ця відповідь зараз доволі утопічна, бо навряд чи уважатимуть реалістичним спосіб, який пропоную для досягнення цієї мети.

Філософія дала чимало відповідей на порушене питання, однак, на мою думку, найясніших відповідей маємо дві. Перша така, що в душі західного цивілізаційного глобалізму (чи “культурного імперіалізму” за Ж.–Ф. Ліотаром) наполягає на існуванні універсальї моралі й цивілізації та закликає позбутись будь-якої колективної ідентичності, якщо вона конфліктує з уселюдською ідентичністю, що є універсальною людською гідністю, зрештою мораллю автономного суб'єкта. Назвімо цю відповідь космополітизмом. Друга відповідь ставить під сумнів реальну можливість повсюдного раціонального перегляду змісту колективної ідентичності, сформованого окремою традицією та різноманітним життєсвітом. Назвімо цю відповідь історизмом. Зауважмо, ці відповіді традиційно пов'язують з іменами Канта (перша відповідь) й Гегеля (друга), хоча вони не міркували виходячи з потреби в глобальній політичній стратегії виживання людства. Іншими словами, вони нічого не сказали про те, які практичні наслідки випливають для нас – тих, хто зіткнувся з можливістю загибелі людства – з їхньої концептуальної картини взаємозв'язків правової системи, моралі та життєсвіту.

Отже варто спробувати поміркувати про нинішні теоретичні та практичні висновки з тих двох класичних відповідей. Такі намагання вже були. Це видно хоч би з того, що сучасні філософи в розмовах про конфлікт між, з одного боку, раціональною системою, тобто інститутами правового ладу, з другого, життєсвітом народів, часто актуалізують ідею “кінця світової історії” [2, с. 147]. А ця ідея, зазначмо, тепер не лише ідея Гегеля про фінал розвитку світового духу в змісті субстанційної моральності (*substantielle Sittlichkeit*) Заходу, а й Канта ідея остаточного припинення війн через створення світової правової держави [5]. Отже, це ідейний гібрид Канта й Гегеля, виниклий через проблему об'єднання “постісторичного” Заходу з “неісторичною” рештою світу в ситуації тиску глобального ринку й потреби в глобальному правопорядку.

Тим часом лишається популярною інша інтерпретація “кінця історії”, що пропонує схожий гібрид, однак із Марксового квітника. Мова про те, що сучасний Захід перейшов від внутрішньої антагоністичної боротьби й тотальної експлуатації до

“царства свободи”, себто до реалізації гасла Французької революції. Отже, Захід закінчив свою “передісторію”, щоправда, без комуністичного скасування приватної власності на засоби виробництва. Однак більша частина людства залишилась у “неісторичній історії” [2, с. 149], бо існує вже згадувана асинхронія суспільного розвитку. Тому ця частина нещадно експлуатована Заходом, отож кінцем світової історії має стати здолання світового капіталізму, а це дасть щось більше за світовий правопорядок.

Як бачимо, існує праве та ліве тлумачення “кінця історії”. Перше – це думка, що “після історії” весь світ мусить вестернізуватись, бо вже нема чого ідейно протиставити західній правовій державі в сенсі загальної істинності та переконливості. Тобто нема іншого способу максимізації свободи, ніж той, якого досяг історичний прогрес на Заході. Крім того, сучасний вільний світ, мовляв, здатен контролювати світовий ринок такою мірою, щоб не перешкоджав поширенню правової демократії у всьому світі. Тут “кінець історії” радше виглядає як принципова можливість глобального зняття антагонізму ринку і свободи. Однак, це можливість, а не дійсність. Здійсненню цієї можливості заважає незахідне людство, бо йому бракує “правової культури”; воно не створює буржуазних інститутів і толерує маніпуляцію людьми. Зняття зазначеного антагонізму має відбутись як глобальне, відповідно, потребує глобальної наявності правової демократії. Як же всьому людству реально досягти демократичного стану? На це питання праві теоретики не мають чіткої відповіді. Дехто з них підтримує тезу Гегеля, що “правова культура” історично вкорінена в західній життєсвіті. Далі вже власний песимістичний висновок: західне людство – “історичні народи” – закінчило свою історію, тоді як незахідне – “неісторичні народи” – не здійснило в собі історичного розвитку ідеї свободи, тож у глобальній боротьбі за соціальну справедливість постає здебільшого як сила, ворожа вільному світові.

Ліві теоретики протилежно трактують “кінець історії”. Зняття антагонізму, на їхню думку, заважає насамперед той, хто сильніший і багатший. Це Захід. Йому антагонізм ринку і свободи вигідніший. “Постісторична свобода” західного людства забезпечена “історичною експлуатацією” незахідного, тож антагонізм нікуди не подівся, світова історія не закінчилась, бо не закінчився розвиток ідеї загальної справедливості. Мовляв, система західної правової держави приховує глибинну “націонал-соціалістичну” суть цієї держави, що править за “колективного Гітлера”: усередині західної нації – соціалізм, а назовні – національний егоїзм, що експлуатує “культурно чужий” світ за допомогою “тортур” світового ринку. Крім того, західна правова система, мовляв, у принципі не здатна лімітувати експлуаторську діяльність транснаціональних корпорацій не тільки за межами Заходу, а й щодо західних громадян. Тотальна експлуатація людини, хоча й різна за формою на правовому Заході та безправному Сході – це головна риса глобалізації, яку антиглобалізм мусить ідейно здолати. Проте, ліві не має ані ясної революційної ідеї щодо здолання, ані суспільного агента для цього. Дехто з лівих не приховує свого песимізму: раціональна критика світової системи пізнього капіталізму не спромоглася здолати

іраціональну ворожість західного життєсвіту, непохитність буржуазного способу життя; представнику незахідного людства, емігранту не пасує роль агента справжніх антикапіталістичних перетворень, його архаїчний життєсвіт ворожий до них, подібно до колишнього російського пролетаріату.

Загальна розгубленість, лівих і правих, перед лицем кричущої суперечності сучасної ситуації людства часто заводить у самооману. Поширюється думка про неспорідненість правової демократії та західного суспільства, про реальну можливість незахідних народів швидко перейти до правової демократії. У цьому підході сходяться деякі праві оптимісти й ліві песимісти. Перші думають, що переходу до світового правопорядку досить для глобального зняття антагонізму між світовим ринком і свободою особистості, а другі вважають, що цей перехід – неодмінна передумова, яку слід виконати до нового етапу світової боротьби з капіталом. (Ліві оптимісти, зрозуміло, кажуть, що слід якимось усе робити разом – будувати правові держави у третьому світі й нищити світовий капіталізм. Хіба це можна концептуально поєднати?)

У термінах класичної філософії зазначений підхід виражають так, що говорять про правову систему як механізм (техніка). А це щось надкультурне, принаймні незалежне поза Заходом від субстанційної моральності. Останню, як предмет практичної філософії Гегеля, варто пов'язати з життєсвітом (Lebenswelt) у розумінні Ю. Габермаса. Поясню зв'язок термінів. Спочатку дещо скажу про субстанційну моральність, а потім ідентифікую з духом історичного народу, предметом філософії історії Гегеля.

Згідно з Гегелем, добро в стосунку до волі індивіда, котрий здійснює його за особливих обставин свого життя, виступає як загальна, субстанційна сутність, до якої вчинки індивіда причетні трансцендентальним способом. Іншими словами, свій обов'язок люди мають не в предметній формі знання, у якій, приміром, досягають мету чи максимуму вчинків, а знають його перформативним чином, як соціальне спрямування своїх дій. Отже, перформативність морального знання (розуміння) Гегель протиставив формалізму розсудової етики Канта.

Формалізм етики Канта в тому, що моральним обов'язком у ній виявляється кожна максима вчинку, якщо її можна несуперечливо ототожнити із законом співжиття всіх людей (стандартна формула категоричного імперативу). Це абстрактна тотожність суб'єктивного й об'єктивного, особистого й суспільного погляду на предмет, яка дає змогу виправдати будь-яку дурницю, якщо особа вірить у те, що її наслідки емпірично прийнятні для загалу. До речі, Гегель у "Філософії права" припускає, що навіть максима "daЯ bberhauptkeineMenschenleben" ("люди взагалі не житимуть" [3, с. 177]) відповідає такому критерію моральності. Отже, Кант не формулює істотного розрізнення між емпіричним (предметним) і трансцендентальним (перформативним) змістом життя загалу.

Гегель, навпаки, будує свою практичну філософію на підставі цього розрізнення [4, с. 297, 302]. Загалом, перформативне знання субстанційне в тому сенсі, що не упредметнюється звичайним суб'єктом, що думає та діє на його ґрунті. Хоча Кант відкрив це знання як ідеї ро-

зуму або трансцендентальні умови знання, він його знаходив переважно в царині незмінного теоретичного розуму, і не бачив соціально-історичної природи цього знання. Ось чому Кант не зміг обґрунтувати, як прагнув, вищість практичного розуму перед теоретичним. Натомість, Гегель поєднує логіку та історію, або теоретичний і практичний розум, застосувавши поняття субстанційної ідеї, або духу. Спекулятивна рефлексія філософа унаочнює дух як розвиток чистої ідеї та разом з нею в історії людства. У філософії історії Гегель спробував описати зміни духу історичних народів як етапи прогресу чистої, трансцендентальної думки, філософії, та водночас трансцендентального морального знання, субстанційної моральності. Підкреслю знову, обидва процеси духовного розвитку стосуються перформативного знання, що визначає спрямованість і межі предметного пізнання, при тому лишаючись неусвідомленим для звичайного пізнавчого суб'єкта. Саме цей спосіб нашого ставлення до світу, наскільки я розумію, Ю. Габермас трактує як дію життєсвіту, а не трансцендентального суб'єкта [6].

Отже, Гегелів субстанційний дух як моральний світ – це суспільне життя, що має загальну волю як свою субстанцію, котра накладає свій карб на людські взаємини, закони та інститути. Якщо словами Гегеля, субстанційна моральність є основа й дійсність суб'єктивної моралі та об'єктивного права [3, с. 199].

Філософію історії Гегель буде за принципом цивілізаційного розрізнення. Щоправда, він не вживає тут історіографічного поняття "цивілізація", бо розуміє найбільшу людську спільноту трансцендентально – як основу в субстанційному дусі, тобто в дусі історичного народу. Цей дух постає в історичних етапах розвитку свободи, епохах морального світу, що виявляються як навперемінне світове панування давнього Сходу, грецької та римської цивілізацій, сучасного Заходу [2, с. 147–152]. Поява вищої цивілізації призводить до втрати нижчої історичності, себто витіснення із життя світового духу. В трансцендентальному аспекті Гегеля байдуже, чи продовжує минула цивілізація своє існування, як приміром східна, чи вона загинула, як грецька й римська. Отже, емпіричне співіснування цивілізацій Сходу та Заходу не становить якихось наслідків для світової історії, не впливає на ідею сучасного морального світу та світове панування спільноти, що втілює цю ідею. Тому, здається, думка Гегеля не спроможна розв'язати емпіричну суперечність нинішньої ситуації людства, бо взагалі не стосується емпіричних загроз його існуванню, що виникли через емпіричну партикулярність ідеально тотальної західної цивілізації. Філософія права Гегеля розглядає спілкування з Чужим в одному сенсі. Йдеться про злочинця. Метою покарання є відновлення зв'язку цього індивіда зі спільним субстанційним духом. Покарання – це визнання суспільством людської гідності правопорушника на засадах спільної з ним цивілізації.

Щодо спілкування між цивілізаціями – за Гегелем це спілкування цивілізації з неісторичним людством, – то можлива, як на мене, ось така відповідь у термінах класичної практичної філософії: позаяк неісторичне людство не має зв'язку із субстанційним духом західної цивілізації, його володіння правами має обмежуватися залежно від стадії розвитку свободи його

представників. Світовий правопорядок сприятиме збереженню життя на Землі тільки за умови здійснення в ньому такого обмежування. Оскільки в глобалізованому світі простір вже не розділяє цивілізації – масова імміграція, електронні засоби комунікації, – цю умову варто поширити й на західні країни.

Роз'яснімо цю тезу. У Поділі (Einteilung) на початку “Лекцій з філософії історії” Гегель порівнює часи східної цивілізації з дитинством людства, грецької цивілізації – з його юністю, римської – зі зрілістю, а західної – з повною зрілістю [2, с. 148–152]. Отже, історія духу пішла далі, на Захід, а в інших частинах Землі людство залишалося в різному віковому стані. Деякі народи продовжують жити в дитячому стані варварства чи східної несвободи, “коли знають тільки, що один вільний” [2, с. 147–148]. Деякі народи віками перебувають на стадії юності й ранньої зрілості, коли тільки деякі люди вільні, як у грецькому й римському світі. Лише на зрілому Заході вільні всі.

Ця онтологічна диференціація свободи наводить на думку, що стосунок Заходу з рештою людства має в правовому плані відображати поділ на дорослих і дітей. Ніхто не має права експлуатувати дітей, користуючись їхньою слабкістю, однак ніхто й не дозволить дітям накидати свої правила співжиття дорослим чи утворювати дитячі експлуататорські спільноти. Справедливість вимагає поважати людську гідність дитини, хоча й розуміємо, що її актуальна особистість далека від стану відповідальної особистості дорослої людини. Визнаючи в дитині дорослого в потенції, вихователь надає їй стільки прав–можливостей, скільки вона здатна освоїти з почуттям обов'язку, без значної шкоди для себе й оточення. Головна проблема виховання в тому, що для визначення корисної міри дитячої свободи щоразу важать емпіричні обставини, яких до кінця не прорахує жодний вихователь. Під час виховання доводиться йти на ризик, бо може статися, що планка свободи для цієї дитини в цих неповторних умовах поставлена надто високо чи надто низько, що в обох випадках може призвести до катастрофи. Однак попри цю незбагненну емпірію диференціації також є цілком однозначні, апріорні, відмінності обсягу прав, наприклад, між дітьми дошкільного й підліткового віку.

Проєцируймо цю думку на ситуацію модерного людства. У 20–ті й 30–ті роки минулого століття комуністичний та фашистський режими першими в Європі запровадили загальне виборче право. Це був сильний засіб підризу буржуазної основи правової демократії. Право обирати владу отримали громадяни, які його раніше, за буржуазного ладу, не мали через свою політичну незрілість. Планка свободи враз була піднята надто високо, бо це обіцяло узурпаторам крах цивільного суспільства. Після того, як цей крах стався, планку опустили до найнижчого рівня. Натомість і Кант, і Гегель наполягали, що формувати владу на виборах мають лише ті громадяни правової держави, які матеріально незалежні, отже, хто своїми податками та господарською діяльністю утримує суспільство, а відтак знається на його реальних потребах і можливостях, контролює владу відповідальним чином. Ясна річ, коли серед виборців переважають утриманці, а не виробники, ті прагнуть через вибори примусити владу передусім дбати про перерозподіл суспільних благ на свою ко-

ристь, а не про політику перспективного зростання цих благ. Лише тоталітарна влада може покласти край цій тенденції, якщо повністю інструменталізує громадян і перетворить вибори на фікцію. У наш час більшість незахідних держав, де панує загальне виборче право й немає тоталітаризму, демонструє згадану політику не-ефективного перерозподілу як банальний підкуп бідного електорату. Вочевидь, таким чином формується середовище тероризму й техногенних катастроф. Якщо спиратися на думку класиків, вивести ці держави з жалюгідного стану вдасться тоді, коли, по-перше, їхня правова емпірія відповідатиме їхній стадії субстанційної моральності, по-друге, коли Захід підтримуватиме їхній перехід на вищу стадію свободи, що аж ніяк не означає першочерговість введення загального виборчого права.

Орієнтири Канта й Гегеля в цьому питанні здаються застарілими лише тому, що надто давно домінують погляди лівих теоретиків, що коли не дати всім громадянам права голосу, то матеріально незалежні буржуа користуватимуться своїм виборчим правом, щоб керувати суспільством заради власних класових інтересів, експлуатації соціально слабких. На ґрунті класичної практичної філософії, звісно, не постане ця хибна альтернатива: або на Заході капіталісти–експлуататори перерозподіляють суспільні блага на свою користь, або на Сході популісти–експлуататори перерозподіляють ці блага на користь собі й люмпену. Бачити цю альтернативу можна тільки в оптиці лівих філософів. Як на мене, ця оптика невірно налаштована на те, щоб усюди помічати, мовляв, приховану маніпуляцію, інструменталізацію, експлуатацію. Спочатку французькі матеріалісти XVIII ст. звели людину до механізму, який використовує природа, а потім їхні нащадки цю роль природи віддали капіталу. Отже, вони недостатньо задумуються над тим, що класична практична філософія представила історію людства як процес зростання свободи, відповідно, усунення експлуатації з людського життя. Проте, докладне дослідження, який зв'язок між ідейною заборонаю перетворення особи на засіб експлуатації (персоналістична формула категоричного імперативу) і суспільною реальністю свободи – це вже тема іншої статті.

Список використаних джерел

1. Богачов А. Досвід глобалізації та його інтерпретації // Практична філософія. – 2009. – № 2. – С. 126–134.
2. Гегель Г. Ф. В. Лекции по философии истории / пер. с нем. А. М. Водена. – СПб. : “Наука”, 1993. – 477 с.
3. Гегель Г. Ф. В. Философия права / пер. с нем. Б. Г. Столпнера, М. И. Левиной. – М. : “Мысль”, 1990. – 525 с.
4. Ильин И. А. Философия Гегеля как учение о конкретности Бога и человека. – В 2-х томах. – СПб. : “Наука”, 1994. – 541 с.
5. Кант И. К вечному миру / пер. с нем. Л. А. Комаровского // Кант И. Соч. в 4-х т. на нем. и русс. языках. – М. : “Ками”, 1993. – Т. 1. – С. 354–477.
6. Habermas J. Kommunikatives Handeln und detranszendentalisierte Vernunft. – Stuttgart : Philipp Reclam, 2001. – 87 s.

References

1. Bogachov A. Dosvid glogalizatsiyi ta yoho interpretatsiyi // Praktychna filosofia. – 2009. – № 2. – S. 126–134.
2. Gegel' G. F. V. Lekcii po filosofii istorii / Per. s nem. A. M. Vodena. – SPb. : “Nauka”, 1993. – 477 s.
3. Gegel' G. F. V. Filosofija prava / Per. s nem. B. G. Stolpnera, M. I. Levinoj. – M. : “Mysl”, 1990. – 525 s.
4. Il'in I. A. Filosofija Gegelja kak uchenie o konkretnosti Boga i cheloveka. – V 2-h tomah. – SPb. : “Nauka”, 1994. – 541 s.

5. Kant I. K vechnomu miru / Per. s nem. L. A. Komarovskogo // Kant I. Soch. v 4–h t. na nem. i russ.azykah. – M.: “Kamī”, 1993. – T. 1. – S. 354–477.

6. Habermas J. Kommunikatives Handeln und detranszendentalisierte Vernunft. – Stuttgart: Philipp Reclam, 2001. – 87 s.

Bogachov A. L., doctor of sciences in philosophy, associate professor of the Philosophy Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), a.bogachov@gmail.com

On the concept of survival

The author analyses the contradiction of contemporary situation of humankind in terms of Kant and Hegel's practical philosophy. The contradiction lies in the fact that the global spreading of material technique requires a global responsibility to its use. World legal order is a solution of this contradiction. We need a political concept that clarifies the relationship of legal order, moral and life–world. This concept is discussed in the paper from the standpoint of Kant's cosmopolitanism and Hegel's historicism. The paper is focused on Hegelian notions of substantial morality (substantielle Sittlichkeit) and “end of world history”. The author concludes that in terms of classical practical philosophy a scope of rights must correlate with a level of freedom. Civilizations differ in their level of freedom, which depends on their life–world.

Keywords: legal system, moral, life–world, civilization.

Богачёв А. Л., доктор философских наук, доцент кафедры философии философского факультета, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), a.bogachov@gmail.com

О концепции выживания

Анализируется противоречие современной ситуации человечества с точки зрения практической философии И. Канта и Г. В. Ф. Гегеля. Противоречие состоит в том, что глобальное распространение материальной техники требует глобальной же ответственности относительно ее использования. Создание всемирного правового порядка является разрешением этого противоречия. Нам необходима политическая концепция, которая поясняет связь правовой системы, морали и жизненного мира различных народов. Эта концепция рассматривается в статье с позиций космополитизма Канта и историзма Гегеля. Основное внимание уделяется гегелевским понятиям субстанциальной нравственности и “конца всемирной истории”. Автор приходит к выводу, что в аспекте классической практической философии объем прав должен коррелировать с уровнем развития свободы. Каждая цивилизация отличается определенным уровнем свободы, который зависит от ее жизненного мира.

Ключевые слова: правовая система, мораль, жизненный мир, цивилизация.

* * *

УДК 001:1

Владенова И. В.

кандидат философских наук, доцент, профессор, Харьковский национальный технический университет “ХПИ” (Украина, Харьков), vladlenova@email.ua

ВЛИЯНИЕ ЭКСТЕРНАЛЬНЫХ И ИНТЕРНАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ НА ТРАНСФОРМАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В НАУКЕ

Целью данной статьи является исследование различных факторов, которые влияют на динамику и развитие современной науки. Выделены различные модели, описывающие динамику и развитие науки. В рамках различных моделей можно выделить исследования, в которых выделяются интернальные и экстернальные факторы, что определяет проблемный круг вопросов, которые оформляются в философском дискурсе. При акценте на экстернальных факторах исследования концентрируются в русле историзма, который признает важную роль социокультурного, исторического контекста в развитии научного знания, социологии знания и социальной эпистемологии, призванных выявлять социальные условия научной деятельности, рассматривать науку как социальный институт. Акцент на интернальных факторах смещает исследования в русле позитивистской традиции, логики, методологии науки, научного и структурного реализма. Выведено, что интернальные и экстернальные факторы действуют подобно двум фильтрам между компонентами науки, обуславливая стратегию научного поиска, поэтому их нельзя нивелировать.

Ключевые слова: наука, экстернальные и интернальные факторы, историзм, логика, методология.

(статья друкується мовою оригіналу)

Современная наука развивается быстрыми темпами, наблюдается лавинообразное увеличение знания, которое катализирует развитие технологий, приводящих к новым видам производства. Существуют различные модели, описывающие динамику и развитие науки. В

революционно–эволюционной модели научная теория представляет собой строго организованную концептуальную систему, формирующуюся под воздействием естественного отбора (ложные теории отсеиваются в результате отбора). Отметим, что стадии эволюции и революционных переходов в таких моделях достаточно хорошо сочетаются, поэтому мы объединили их в одну революционно–эволюционную модель, которую развивают Т. Кун, Д. Кэмпбелл, К. Поппер, С. Тулмин, Г. Фоллмер, Д. Х. Исследователь Л. Лаудан, модифицируя эволюционно–революционную модель, а также ее аналоги, выдвигает “сетчатую модель обоснования” (reticulated model), которая, по его мнению, способна учесть как дискретные, так и континуальные измерения развития научного знания и тем самым ввести критерий, определяющий границу между дискретностью и кумулятивностью [1]. Лаудан опирается на идеи, разработанные Куном, Лакатосом, однако трансформирует их, предложив свой вариант модели развития науки – это дискретная модель развития науки. В рамках различных моделей можно выделить работы, в которых исследователи выделяют интернальные и экстернальные факторы, что определяет круг исследований, которые оформляются в философском дискурсе. При акценте на экстернальных факторах исследования концентрируются в русле историзма, который признает важную роль социокультурного, исторического контекста в развитии научного знания (Т. Кун), социологии знания и социальной эпистемологии, призванных выявлять социальные условия научной деятельности, рассматривать науку как социальный институт. Среди основных теоретиков социокультурного аспекта изучения науки назовем следующих: Б. Барнс, Г. Башляр, П. Бергер, Д. Блур, Г. Коллинз, Т. Лукман, К. Мангейм, Р. Мертон, С. Фуллер, которые основное значение придают экстернальным факторам как основным движущим силам развития научного знания. Акцент на интернальных факторах смещает исследования в русле позитивистской традиции, логики, методологии науки, научного и структурного реализма. Среди авторов, внесших основной вклад в развитие позитивистских идей, назовем: Н. Г. Хансона, К. Гемпеля, В. В. А. Куайна, К. Поппера, С. Тулмина, К. Хьюбнера и др. Фундаментальные основы научного реализма разработаны: Б. Девином, Р. Дэвидом, П. Липтоном, С. Псиллосом, Д. Шейпером и др. Большинство современных физиков и философов рассматривают структурный реализм как способ интерпретации квантовой теории поля. Он был введен в современную философию науки Дж. Бейном, М. Эфельдом, Х. Лиром, Э. Канторовичем, Г. МакКейбом, Д. Уорреллом, П. Унгером, Д. Уоллесом и др. Однако интернальные и экстернальные факторы действуют подобно двум фильтрам между компонентами науки, обуславливая стратегию научного поиска, поэтому их нельзя нивелировать.

Проанализируем два аспекта в динамике развития науки: социальный (обусловленный экстернальными факторами), развивающийся под воздействием социокультурного контекста, и логико–гносеологический (обусловленный интернальными факторами), формирующийся внутренней логикой, методологией, внутренними, присущими науке законами. Научная теория не может разрабатываться в рамках какого–то одного